

LİBERAL PERSPEKTİF: YORUM

SAYI: 10, TEMMUZ 2017

TÜRKİYE'DE HAYAT TARZINA YAPILAN MÜDAHALELERİN KÖTÜMSERLİK YARATMA ETKİLERİ VE TELAFİ EDİCİ FAKTÖRLER

Prof. Dr. Erdal Türkkan

LIBERAL PERSPEKTİF YORUM

Sayı: 10, Temmuz 2017

TÜRKİYE'DE HAYAT TARZINA YAPILAN MÜDAHALELERİN KÖTÜMSERLİK YARATMA ETKİLERİ VE TELAFİ EDİCİ FAKTÖRLER

Prof. Dr. Erdal Türkkan

- © Prof. Dr. Erdal Türkkan
- © Özgürlük Araştırmaları Derneği, 2017

Bu çalışmadaki görüşler yazara aittir ve Özgürlük Araştırmaları Derneği'nin kurumsal görüşünü yansıtmaz.

Bu çalışma Friedrich Naumann Vakfı'nın katkılarıyla hazırlanmıştır.

Özgürlük Araştırmaları Derneği

Turgut Reis Caddesi, No: 15/4 Mebusevleri Çankaya - Ankara

0312 213 24 00 info@ozgurlukarastirmalari.com

ozgurlukarastirmalari ozgurlukar

Tasarım ve Dizgi:
Liber Plus

Prof. Dr. Erdal Türkkan

1966 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümü'nden mezun oldu. Fransa'da Grenoble Üniversitesi İktisat ve Hukuk Fakültesi'nden 1970 yılında master, 1974 yılında da devlet doktorası derecesini aldı.1974 yılında Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde öğretim görevlisi oldu. Aynı üniversitede 1979 yılında doçentlik, 1987 yılında profesörlük derecesini aldı. 1997-2003 yılları arasında Akdeniz Üniversitesi' İİBF de görev yapan ve Endüstri İktisadı, refah İktisadı, mikroekonomi, proje değerlendirme, İktisadi sistemler, Türkiye ekonomisi, KİT ekonomisi, İktisada giriş konularında eğitim tecrübesine sahip olan Erdal Türkkan 2003'de emekliye ayrıldı.

İÇİNDEKİLER

Giriş	5
1) Türkiye’de İyimserlik ve Kötümserlik Olgusunun Kaynakları, Yaygınlığı ve Muhtemel Etkileri	6
2) Hayat Tarzına Müdahale ve Kötümserliği Arttırma Sonucunu Doğuran Politikalar	8
3) Hayat Tarzına Müdahalenin Yarattığı Kötümserliği Dengeleyebilecek Faktörler ve İyimser Olmak İçin Bazı Nedenler	13
Sonuç	16

Giriş

Bu yazının amacı, Türkiye'de hayat tarzına yapılan devlet müdahalelerinin kötümserlik yaratma etkilerinin ve bu etkileri hafifletecek faktörlerin incelenmesidir. Bu çerçevede öncelikle iki sorun üzerinde kısaca durmak gerekecektir. Bunlardan birincisi Türkiye'de kötümserlik olgusunun kaynakları ve kayda değer bir kötümserlik olgusunun yaşanıp yaşanmadığıdır. Üzerinde kısaca durulacak ikinci sorun ise kötümser kitlelerin yaygınlığının bir ülke açısından yaratabileceği sakıncalardır. Bu yazıda üzerinde daha fazla durulacak iki soru vardır. Bunlardan birincisi Türkiye'de hangi kamu politikalarının hayat tarzını etkileyerek kötümserliğe neden olduğudur. Yazıda üzerinde daha fazla durulacak diğer soru Türkiye'de hayat tarzına müdahale olgusunun yarattığı kötümserlikten uzaklaşmanın mümkün olup olmayacağıdır.

1) Türkiye’de İyimserlik ve Kötümserlik Olgusunun Kaynakları, Yaygınlığı ve Muhtemel Etkileri

Kötümserlik geleceğe ilişkin negatif beklentilere; iyimserlik de pozitif beklentilere sahip olmak şeklinde tanımlanabilir. Kötümserlik ve iyimserlik olgusunu iki boyutta ele almak gerekir. Bunlardan birincisi sübjektif boyut, diğeri de objektif boyuttur. Konuya sübjektif boyutta bakıldığı zaman aynı koşullar karşısında bazı kişilerin iyimser, bazılarının ise kötümser olduğu görülmektedir. Burada iyimserlik veya kötümserliği tayin eden husus bireylerin farklı mizaçlara sahip olmasıdır. Bu yazıda iyimserlik ve kötümserlik sübjektif boyutu ile ele alınmayacaktır. Kötümserlik ve iyimserliğin objektif bir boyutunun olması da söz konusudur. Burada iyimserlik veya kötümserlik yaratan dış faktörlerin geniş kitleler tarafından aynı biçimde algılanması söz konusudur. Bu bağlamda objektif iyimserlik veya kötümserliği etkileyen çok sayıda faktörden söz etmek mümkündür. Bu faktörlerin ortak özelliği hayat tarzını etkilemeleri ve bu etkilerin de iyimser veya kötümserlik düzeyini belirlemesidir.

Hayat tarzının en önemli belirleyicilerinden birisi gelir düzeyidir. Gelir düzeyindeki devamlı ve sistematik artışın iyimserliği besleyeceğini varsaymak için önemli nedenler vardır. Şüphesiz bu açıdan gelirin en azından mutlak dağılımının giderek iyileşmesi, yani her bireyin aynı ölçülerde olmasa da iktisadi gelişmeden artan bir pay alması önemli bir koşuldur. İkinci olarak kamunun gelir artışın paralel olarak bazı kolektif malları yeterli ölçüde üretmesi de iyimserliği besleyen bir husus olacaktır. Konumuz açısından esas sorun, iyimserlik ve kötümserliğin oluşmasında devletin ve özellikle de siyasi iktidarların rolüdür. Türkiye tecrübesi ve daha önce yaşanan tecrübeler, iyimserlik ve kötümserliğin oluşmasında siyasi iktidarın hayat tarzına müdahalesinin büyük bir etkisi olduğunu göstermektedir. Siyasi iktidarın hayat tarzına müdahalesi, bireylerin beklentileri ve istekleri doğrultusunda ise bu müdahalelerin iyimserlik; aksi halde kötümserlik yaratması söz konusudur.

Bugün itibariyle Türkiye’de geniş bir kitle, gelecek hakkında iyimserdir ve mevcut siyasi iktidarın Türkiye’yi daha mutlu ve müreffeh günlere taşıyacağına ve kendi hayat tarzının da garantisi olacağına inanmaktadır. Ancak Türkiye’de hayat tarzı ile ilgili olarak giderek şiddetlenen ve hızla yaygınlaşan kötümserlik rüzgârlarının estiği de görülmektedir. Öyle ki henüz sayısı sınırlı da olsa bazı kişiler gelecek endişesiyle Türkiye’yi terk etmiş, çok

sayıda kişi de yurt dışında yeni bir hayat kurmanın yollarını aramaya başlamıştır. Şüphesiz Türkiye'de kalarak çaresizlik içinde kendisinin ve çocuklarının geleceğini garanti altına almanın yollarını arayanlar da vardır. Her halde Türkiye'de iyimser kitlesine eşit veya yakın boyutta bir kötümser kitlenin varlığı inkâr edilmez bir görünülük kazanmıştır.

Bir ülkede özellikle genç nesil içinde geniş bir kötümserler grubunun oluşması çok önemli sakıncalar yaratmaktadır. Kötümser insanların kendilerini geleceğe hazırlamak için çaba sarf etmesi beklenemez. Bu durumda kötümserlik, kalkınma ve gelişme dinamiklerinin ciddi bir hasar görmesi anlamına gelmektedir. Diğer taraftan kötümserlik demokrasiye inancı zayıflatan ve başka yöntemlerin revaç görmesini kolaylaştıran ve huzursuzluğu besleyen bir olgudur. Her halde kötümserlik insanların mutsuz olmasına yol açan bir olgudur. Kısaca kötümserlik her türlü gelişmenin, istikrarın, mutluluğun en büyük düşmanıdır. Kötümserlik özgür insanı esir yapan bir zincirdir.

**Kötümserlik
demokrasiye
inancı
zayıflatan
ve başka
yöntemlerin
revaç
görmesini
kolaylaştıran
ve
huzursuzluğu
besleyen bir
olgudur.**

2) Hayat Tarzına Müdahale ve Kötümserliği Arttırma Sonucunu Doğuran Politikalar

Genel olarak düşünce ve ifade özgürlüğünün olmaması, mülkiyet ve iş güvenliğinin olmaması, yargının etkin ve tarafsız olmaması, işe alınmada liyakatin geçerli olmaması, siyasette ve ekonomide adil rekabet kurallarının geçerli olmaması, radikal İslam'ın belli bir tabana sahip olması, belli bir partinin çok uzun bir süre iktidarda olması gibi çok sayıda faktör hayat tarzını etkileyerek bazı kitlelerde kötümserlik yaratabilir. Bu açıdan algılar, olgulardan daha önemli olabilir. Türkiye'de kötümserliği besleme potansiyeline sahip tüm faktörlerin devrede olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin ne ölçüde kötümserlik yaratacağı algılara bağlıdır. Genel olarak eğitim ve gelir düzeyi daha yüksek olan, özgür bir hayat tarzını benimsemiş olan, metropollerin gelişmiş kesimlerinde yaşamını sürdüren kişilerin kötümserlik yaratabilen faktörlere karşı daha duyarlı olduğu söylenebilir.

Türkiye'de siyasi iktidarın kabul etmemesine karşın, hayat tarzına müdahale isteğinin görünürlük kazandığı bir vakiadır. Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar küresel düzeyde görünür hale gelmiş ve Türkiye'nin "özgür olmayan ülkeler" kategorisinde değerlendirilmesine yol açmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğü, farklı hayat tarzlarına tolere edildiğinin somut bir göstergesidir. Düşündüğünü söyleyememek veya söylediğinde çeşitli yaptırımlarla karşılaşacağını bilerek yaşamak, bireylerin şahsiyetleri üzerinde ağır tahribat yapabilecek bir husustur. Bu yönüyle de düşünce ve ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamalar hayat tarzına müdahalenin en ağır şekli ve kötümserliğin en temel kaynaklarından birisidir. Düşünce ve ifade özgürlüğü sınırlaması sadece muhalifler için söz konusu değildir. İktidar mensupları da düşüncelerini açıkça ifade edeme veya benimsemedikleri düşünceleri kabul etmiş görünmenin yarattığı kişilik tahribatı ile karşı karşıyadır. Basın özgürlüğüne getirilen sınırlamalar çerçevesinde muhalif gazetecilerin işten çıkarılması ve özellikle de kamu vicdanında karşılık bulamayan suçlamalarla tutuklanması, insanların haber alma özgürlüğüne getirilen bir sınırlamadır. Doğru haber alamamak, yanlış, saptırılmış ve eksik haberle insanların sahip olduğu değerler sisteminin tahrip edilmesi söz konusudur. Bu durumun da kötümserliği besleyecek şekilde hayat tarzına ağır bir müdahale olduğu açıktır.

Din eğitiminin zorunlu olması hayat tarzına en açık bir müdahaledir. Bu durum din derslerinin ağırlığının arttırılması, dini okulların diğer okullara göre

daha ayrıcalıklı bir konuma getirilmesi halinde daha da vahim boyutlar kazanabilecektir. Bu anlamda hayat tarzına müdahale açısından dini eğitimin kısıtlanması ile teşvik edilmesi arasında bir fark yoktur. Her iki durumda da insanları mutsuz eden ve geleceğe güvenle bakmasını engelleyen bir dayatma söz konusudur. Pek çok okulun imam hatip okuluna dönüştürülmesi, velilerin çocuklarını bu okullara göndermeye açıkça teşvik edilmesi ve bazı hallerde de göndermek zorunda bırakılması konunun gözle görülecek bir boyutudur. Diğer taraftan işe almada özellikle mülakat yoluyla yapılan ayrımcılığın, belli bir hayat tarzına yönlendirme baskısı yaratmaması ve kötümserliği körüklememesi mümkün değildir. Üniversitelerde öğretim üyeleri lokallerinde bile alkollü içkinin yasaklanması, hayat tarzına müdahale niyetinin bir başka göstergesidir. Bazı Anadolu kentlerinde içki içilebilecek bir mekân kalmaması ve içki satanların adeta toplumdan dışlanması söz konusudur. Din temelli bu tür müdahalelerin bazı kişileri memnun etse de bazılarını da mutsuz ve kötümser yapması söz konusudur. Burada kötümserliğin kaynağı, bu tür müdahalelerin özgür insan iradesine saygısızlık ve serbestlik alanının keyfi olarak daraltılması olarak algılanmasıdır.

Ekonomide ve siyasette adil rekabetin olmaması, iktidarın sahip olduğu devlet gücünü hem ekonomik alanda hem de siyasi alanda kendi taraftarlarını kayıracak ve muhalefeti baskı altına alçak şekilde kullanmasını ifade etmektedir. Ekonomide ve siyasette adil rekabetin olmaması, muhaliflerin hem ekonomik hem de siyasi alanda kaybetmeye mahkûm olmasına gelmektedir. Bu mahkûmiyet algısının kötümserliği beslemesi kaçınılmaz olacaktır. Liyakat yerine sadakat uygulaması hayat tarzına çok ağır bir müdahale ve saldırı niteliğindedir. Daha iyi ve üstün olduğu halde sürekli kaybetme duygusu, insanların hayata bakış tarzını değiştiren ve doğrudan kötümserliği besleyen bir olgudur. Türkiye'de kamu ihalelerinde ayrımcılık yapıldığı çoğu zaman gözle görülür bir olgudur. Aynı zamanda kamu imkânlarının iktidar lehine kullanılarak adil olmayan bir süreçte seçime gidilmesi de bireyleri önemsedikleri değerler için mücadele etmekten caydıran etkilere sahiptir. İnsanların önemsedikleri inanç ve değerler için adil bir mücadele verememeleri ve teslimiyetçi bir var oluşa zorlanmaları hayat tarzına yapılan en ağır müdahalelerden birisidir ve kötümserliğin de önemli nedenleri arasında yer alır.

Mülkiyet hakkına saygısızlık ve mülkiyet hakkının kolayca bertaraf edilebilmesi de hayat tarzına ağır bir müdahale sonucunu doğurur. İnsanların ma-

Türkiye'de siyasi iktidarın kabul etmemesine karşın, hayat tarzına müdahale isteğinin görünürlük kazandığı bir vakıadır.

lına mülküne yargı kararı olmadan kolayca el konulabilmesi ve bu konuda hakkını arama yollarının yeteri kadar açık olmaması, bireylerin mülkiyet hakkının korunduğundan emin oldukları bir ortama göre farklı davranmalarına yol açacaktır. Mülkiyet hakkına saygısızlık insanların geleceğe iyimser bakmasını engellediği gibi girişim yapma ve çalışma motivasyonunun da sınırlayıcı etkiler yapacaktır. Ayrıca mülkiyetin varlığı insanların kötü günler için bir güvenceye sahip olması demektir. Mülkiyete el konulması insanın geçmişteki tüm emeğinin ve başarılarının boşa çıkarılması anlamına gelmektedir. Tüm bu faktörlerin kötümserliği beslememesi mümkün değildir. Türkiye’de mülklerin bireyin haberi bile olmadan kamulaştırılması, kamulaştırma bedelinin bir bankaya yatırılması ve haberi olmayan mal sahibinin bu parayı belli bir süre içinde almaması halinde bu paranın da kamuya geçmesi oldukça yaygın bir uygulamadır. Pek çok birey mülkiyet hakkının kolayca ihlal edilebilmesinden dolayı kendisini çeşitli açılardan kısıtladığının farkında bile olmayacaktır. Ancak bu durum mülkiyet hakkının kısıtlanmasının bireylerin hayat tarzına yapılabilecek en ağır bir saldırı olduğu ve kötümserliği beslediği gerçeğini değiştirmeyecektir. Bireylerin mülkiyet hakkı konusundaki algıları sadece kendilerinin karşılaştıkları olaylarla ilgili değildir. Başkalarının uğradığı ihlaller de toplumun geri kalan kısmı üzerinde fevkalade negatif etkiler yaratabilecektir. Osmanlı’nın yaptığı müsaderelelerin bugün bile sıkça gündeme gelmesi konunun vahametinin anlaşılması açısından önemlidir.

Adaletin tarafsız, bağımsız ve etkin bir biçimde işletilmesinin sağlanamaması dolayısıyla adalete güvensizlik, hayat tarzına yapılan en büyük müdahale olarak nitelendirilebilir. Hakkını arayamayan bir insan, özgür bir insan olarak kabul edilemez. İnsanların kendisini özgür hissetmeden yaşamak zorunda bırakılması hayat tarzına en önemli müdahaledir. Bu müdahalenin insanlarda derin ve artan bir kötümserlik yaratması kaçınılmazdır. Türkiye’de tutuksuz yargılamanın sadece adi suçlar için geçerli olup, siyasi suçlama iddialarında göz önüne alınmaması, bu açıdan hayat tarzına yapılan en acımasız ve telafi edilemez müdahale niteliğindedir.

Devletin izlediği vergi ve sübvansiyon politikaları da hayat tarzına müdahale niteliği kazanabilir. Bu durum bazı mal ve hizmetlere, tüketimi kısıtlama amaçlı çok yüksek oranlı vergi uygulaması biçiminde olabilir. Yüksek vergiyle oluşan aşırı yüksek fiyat, tüketimi yasaklayıcı etki yapar. Genelde yasaklayıcı uygulamanın kötümserliği besleyici sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.

nılmazdır. Çünkü yasaklar insanın yaşam alanını daraltan uygulamalardır. Devletin aşırı vergi alması kaçakçılığı teşvik eder ve aynı zamanda vergi kaybına neden olabilir. Bu çerçevede devletin örneğin alkollü içkilerden kaçakçılığı teşvik edecek ve vergi kaybına yol açacak boyutta vergi alması hayat tarzına bir müdahale niyetinin olduğunu gösterir. Devletin bazı faaliyetlere verdiği sübvansiyonları kısması o faaliyetlerden hayatını kazananların veya o faaliyetleri önemseyen kişilerin hayat tarzına bir müdahale niteliğinde görülebilir. Türkiye'de operaya verilen sübvansiyonların kısıtlanmasını veya kaldırılmak istenmesini bu bağlamda değerlendirmek mümkündür.

Devletin izlediği dış politika da hayat tarzına müdahale niteliğini taşıyan sonuçlar doğurabilir. Avrupa Birliği ile ilişkiler on binlerce düzenlemeye uyumu öngördüğü için aynı zamanda belli bir hayat tarzını da mümkün ve avantajlı kılmaktadır. AB perspektifinden uzaklaşılmasının yaşamını bu perspektife göre hazırlamış olan insanlarda büyük bir tedirginlik ve kötümserlik yaratması söz konusudur. Ayrıca genel olarak dış politikada Batı ekseninden doğu eksenine veya Ortadoğu eksenine kayma, o zamana kadar hayatını Batı eksenine göre belirlemiş olan bireylerin hayatta başarı şansını önemli ölçüde azaltacaktır. Şüphesiz İslam dünyasına mesafeli bir dış politikanın da bazı kesimleri tedirgin etme olasılığı vardır. Bu çerçevede en anlamlı dış politika her yaşam biçiminin kendisini güvencede hissedeceği bir uluslararası işbirliği ve bütünleşmeyi öngören dış politikadır.

Siyasi iktidarın getirim ve siyasi prim yapma amaçlı olarak çevrenin bozulmasına yol açan karar ve uygulamaları da hayat tarzını olumsuz etkileyen ve kötümserlik yaratabilen hususlardır. Kişi başına gelir arttıkça temiz ve yaşanabilir çevre ihtiyacı da büyük oranda artmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanamamasının giderek derinleşen bir kötümserlik yaratması kaçınılmazdır. Aynı şekilde insanların yerleşik kültürel değerlerine yapılan saldırılar da hayat tarzına müdahale niteliğindedir. Örneğin halkın geniş bir kesiminin benimsediği bayramların yapılmaması, tüm eğitim hayatı boyunca yüceltildiğini gördüğü kişilerin aşağılanmaya başlanması bazı kişiler üzerinde travmatik etkiler yaratabilir.

Türkiye'de devletin hayat tarzına müdahalesi, yukarıdaki unsurlarla sınırlı değildir. Seçim sisteminin siyasi iktidar lehine biçimlendiriliyor veya işletiliyor olması, OHAL uygulamaları yoluyla anayasal hakların ve özellikle de hakkını arama imkânının kaybedilmesi olasılığının yüksek olması, ha-

Siyasi iktidarın getirim ve siyasi prim yapma amaçlı olarak çevrenin bozulmasına yol açan karar ve uygulamaları da hayat tarzını olumsuz etkileyen ve kötümserlik yaratabilen hususlardır.

Hayat tarzına müdahale sonuçları doğurabilen hususlardır. İnsanların yargılanmadan işini, mülkünü kaybetmesi olasılığının mevcudiyeti tedirginlik içinde yaşamaya mecbur bırakılması anlamına gelmektedir. Haksız yere, yargılanmadan, hatta suçunu bilmeden aylarca ve yıllarca tutuklu yaşama olgusu ve tedirginliği de insanları derin kötümserliğe itebilecek şekilde hayat tarzına müdahale niteliğindedir. TV’de izlenen bir programın kesilip siyasi iktidar temsilcilerinin uzun ve muhalif kitleyi aşağılayıcı konuşmalarına yer verilmesinin rutin haline gelmesi, buna karşılık TV’lerde geniş kitlelerin temsilcilerinin sesinin duyulmaması bu kitleler açısından günlük yaşamı adeta zehirleyici sonuçlar doğurabilmektedir.

Hayat tarzına müdahale sadece devlet tarafından yapılmamaktadır. Siyasi iktidarın belli bir hayat tarzına karşı olduğunun bilinmesi bazı vatandaşların başkalarının giyim kuşamından yeme içmesine kadar pek çok konuda bazen saldırı biçimini alacak şekilde müdahalede bulunmasına yol açmaktadır. Özellikle emniyet ve yargını bu konulardaki duyarsızlığı münferit olayların bile geniş kitleleri tedirgin etmesinde etkili olmaktadır. Tedirgin yaşamak zorunda bırakılmak hayat tarzına yapılan önemli bir müdahaledir. Diğer taraftan devlet organlarının özellikle de kolluk güçlerinin keyfi ve kasıtlı olarak yaptığı bazı uygulamalar hayat tarzına müdahaleyi taciz noktasına taşıyabilecek nitelikte olabilmektedir. Türkiye’de dolaylı olarak kamu desteği alan bu tür müdahalelerin kötümserlik yaratma etkisi çok yüksektir. Çünkü bu tür müdahaleler her an, her şekilde ve her konuda ortaya çıkarak sürekli bir tedirginliğe yol açabilmektedir.

3) Hayat Tarzına Müdahalenin Yarattığı Kötümserliği Dengeleyebilecek Faktörler ve İyimser Olmak İçin Bazı Nedenler

Yukarıdaki açıklamalar hayat tarzına müdahalenin çoğu zaman ülkenin tamamına zarar veren yaklaşımlarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin adaletle güvensizlik, sadece muhaliflere değil, ülkenin tamamına zarar veren ve sürdürülebilir olmayan bir olgudur. Aynı durum dış politika, çevre tahribatı, yüksek vergi politikası vs. için de söylenebilir. Diğer taraftan zaman içinde kişi başına gelir düzeyinin yükselmesi, hayat tarzına müdahaleyi zorlaştırıcı ve yumuşatıcı etkiler yapar. Dünyada petrol zengini ülkeler dışında hayat tarzına müdahale edildiği halde gelişebilmiş bir ülke yoktur. Artan gelir düzeyi ile insanların ilk satın almak isteyecekleri şey kendi hayat tarzlarını iyileştirmektir. Şayet kendi ülkelerinde bu imkânı bulamazlar ise dış dünyaya giderek yeni bir hayat oluşturmayı deneyeceklerdir. Ancak bu tercih çok ciddi dirençler ve karşı durmaları da beraberinde getirecektir. Dolayısıyla hayat tarzına müdahalenin ekonomik ve sosyal maliyetleri giderek artacaktır.

Hayat tarzına müdahale, siyasi iktidar içinde de çeşitli itirazlara ve çatlaklara neden olabilecek bir husustur. Örneğin AK Parti mensuplarının bir bölümü muhafazakâr bir hayat tarzını benimsiyor olsa bile bu hayat tarzının başkalarına dayatılmasına karşı çıkacaktır. Başkalarının hayat tarzına saygılı olan iktidar yanlılarının toplam taraftar sayısının en az %20'sini oluşturduğu söylenebilir. Bunun ötesinde AK Parti'yi çeşitli nedenlerle destekleyen ancak muhafazakâr hayat tarzını benimsememiş olan önemli oranda bir AK Partili kitlenin varlığı da bir vakiydir. Şüphesiz bu kitleler kalabalık olmasa bile seçimlerde dengeleri değiştirebilecek bir ağırlığa sahiptir.

Türkiye'de hayat tarzını etkileme çabalarını frenleyebilecek bir başka faktör, insan hakları ve demokrasiye duyarlı dış kuruluşlardır. Avrupa Konseyi bu kuruluşlardan birisidir ve Türkiye'de hayat tarzını etkileyen her türlü politikayı en şiddetli şekilde sınırlama çabası içinde olacaktır. Türkiye'nin AB müktesebatını kısmen de olsa kabul etme sürecinde olması yaşam tarzı konusunda serbestliği arttıracak etkiler yapmaktadır. Türkiye'nin temel çıkarlarının tüm söylemlere rağmen AB ile ilişkilerini sürdürme doğrultusunda olması hayat tarzı açısından önemli bir çıpa niteliğindedir.

Şüphesiz muhalefetin direnci de iktidarın hayat tarzına müdahale niyetle-

Dünyada petrol zengini ülkeler dışında hayat tarzına müdahale edildiği halde gelişebilmiş bir ülke yoktur.

rini sınırlayıcı etkiler yaratacaktır. Bu konuda muhalefetin farkındalığı arttırıcı eleştirel çıkışlarıyla iktidar partisi içindeki seküler eğilimli veya makul kitleyi harekete geçirmesi önemlidir. Örneğin adalete güvenin sağlanması konusu siyasi iktidar yandaşlarının da çok önemli bir bölümü tarafından desteklenebilecek bir husustur. Muhalefetin hayat tarzı konusundaki direnişinin etkili olabilmesi için bizatihi kendisinin de muhafazakâr hayat tarzı konusundaki itirazlarını gözden geçirmesi büyük önem arz etmektedir.

Türkiye'nin bir turizm ülkesi olması ve bu sektörün gerek döviz sağlama gerekse istihdam yaratma açısından yüksek bir potansiyele sahip olması, siyasi iktidarın hayat tarzını belirleyici politikalarını sınırlayan etkiler yapmaktadır. Örneğin turizm alkollü içki yasağının genişletilmesini zorlaştıran bir faktördür. Aynı şekilde turizm giyim kuşam özgürlüğüne getirilebilecek sınırlamalar açısından da bir engel oluşturmaktadır. Turizm bizatihi farklı hayat tarzlarının birlikte var olmasını kolaylaştıran ve teşvik eden etkilere sahiptir.

Türkiye'nin 100 yılı aşkın bir süredir batılı yaşama tarzını benimsemiş olması ve bu kapsamda önemli bir kültürel altyapının oluşmuş olması batılı yaşam tarzını değiştirme gayretlerinin mesafe almasını zorlaştıran bir faktördür. Türkiye'nin Batı dünyası ile ilişkilerinin doğal olarak baskın bir oranda olması doğrudan batılı yaşam tarzına karşı çıkılmasını imkânsız kılan etiler yaratmaktadır. Öyle ki batılı yaşam tarzını her yönüyle benimsemeyen siyasi iktidar, küçük adımlarla ve hissedilmeyecek şekilde batılı hayat tarzının varlığını sınırlamaya çalışmak zorunda kalmaktadır.

Türkiye'de farklı inançların ve etnik grupların varlığı, farklı hayat tarzlarının varlığı anlamına gelmektedir. Bu ortamda çoğunluğu teşkil eden Sünni esaslara dayalı hayat tarzının diğer gruplara dayatılması mutlaka ciddi bir dirençle karşılaşacaktır. Ayrıca bizatihi her inanç grubu ve etnik grup içinde önemli sayılabilecek hayat tarzı farklılıkları söz konusudur. Bu durum da şüphesiz siyasi iktidarın hayat tarzına müdahale şansını sınırlandırmaktadır.

Serbest piyasa, farklı hayat tarzlarının birlikte var olabilmemesinin en önemli garantisidir. Bir ülkede serbest piyasaya ciddi müdahaleler yapılmadan hayat tarzının kısıtlanması da mümkün değildir. Bu açıdan piyasaların hayat tarzına müdahale niteliği taşıyan eylemlere karşı bazen sert tepkiler vermesi olasıdır. Her halde piyasalar yasak ve sınırlandırmalara pratik ça-

reler bulunması açısından da önemli bir rol oynamaktadır.

Kültürel açıdan belirgin bir coğrafi farklılaşmanın olması da hayat tarzına müdahaleyi sınırlayıcı bir faktördür. Seçim sonuçlarında da açıkça görüldüğü gibi Türkiye'de Ege ve özellikle de İzmir başta olmak üzere denize kıyısı olan bölgeler daha ziyade batılı bir yaşam tarzını benimsemiş durumdadır. İç ve kuzey bölgelerde ise muhafazakâr bir yaşam tarzının egemen olduğu görülmektedir. Bu koşullar altında siyasi iktidarın muhafazakâr bir yaşam tarzını dayatması durumunda, bundan rahatsız olan kişiler kendilerine uygun gelen kıyı bölgelerinde varlığını sürdürme imkânını bulacaktır. Her halde büyük metropoller farklı nedenlerle farklı yaşam tarzlarının bir arada yaşamasını mümkün kılan özelliklere sahiptir. Diğer bir ifade ile Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük metropollerde her türlü yaşam tarzının yaşama alanı bulması söz konusudur. Yaşam tarzına yapılan baskıların artması coğrafi kutuplaşmayı derinleştirici etkiler yaratacaktır. Esasen böyle bir etki uzun bir süredir kendisini hissettirmektedir.

Nihayet demokratik standartlar ne kadar düşük olursa olsun, yaşam tarzına müdahaleyi ön plana çıkaran siyasi partilerin iktidara gelmesi mümkün olamayacaktır. Paradoksal olarak bu durum, iktidar için %51'i gerektiren cumhurbaşkanlığı sistemi açısından daha da geçerlidir. Yaşam tarzına müdahalenin kötümserlik yaratma etkisi, %30-40 ile iktidarı ele geçirme imkânının varlığı halinde daha yüksek olacaktır.

Şüphesiz tüm bu faktörlerin bireylerin iyimserlik ve kötümserlik derecesi üzerine etkileri aynı olmayacaktır. Sübjektif olarak kötümser olmaya daha yatkın kişiler yukarıdaki faktörlerin önemini küçümseyecek; iyimser olmaya yatkın kişiler ise bu faktörlerin yaşam tarzının garantörü rolünü oynayabileceğini kabul etmekte daha az güçlük çekeceklerdir. Ancak her halde kötümserliğin bulaşıcı olması önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Nihayet demokratik standartlar ne kadar düşük olursa olsun, yaşam tarzına müdahaleyi ön plana çıkaran siyasi partilerin iktidara gelmesi mümkün olamayacaktır.

Sonuç

Dünyada yaşanan tecrübeler, hukukun üstünlüğüne dayalı özgürlükçü demokrasinin, rekabetçi serbest piyasa ekonomisinin ve işbirliğıne ve rekabete dayalı barışılı ekonomik entegrasyonun ve küreselleşmenin insanların hayat tarzlarını istedikleri şekilde biçimlendirmelerine ve her türlü hayat tarzının kötümserliğıe düşmeden yaşamalarına imkân verdiğini göstermektedir. Türkiye, zaman içinde hem hukukun üstünlüğüne dayalı özgürlükçü demokrasi hem rekabetçi piyasa ekonomisi hem de barışılı küreselleşme konusunda önemli mesafeler almış bir ülkedir. Ancak özellikle 2010'dan sonra bu alanlarda geri adımlar atılmaya başlandığı ve kendi kendisini besleyen bir süreç içinde elde edilen kazanımların hızla kaybedildiğı görülmüştür. Hukukun üstünlüğünden, özgürlükçü demokrasiden ve rekabetçi serbest piyasa ekonomisinden geri adımlar atılması hayat tazına müdahale alanlarının genişlemesi anlamına gelmektedir. Türkiye'de bu durumun yarattığı kötümserliğin aşılabilmesi mevcut kısır döngüden kurtulunmasını ve tekrar verimli döngü sürecine geçilmesini gerektirmektedir. Türkiye'nin farklı hayat tarzlarının bir arada yaşadığı bir ortama dönmelerini teşvik eden dinamikler, Türkiye'yi kötümserliğıe sürükleyen dinamiklerden daha güçlüdür. Bu nedenle mevcut trendin uzun süre devam etmesi mümkün görünmemektedir.

LİBERAL PERSPEKTİF YORUM

Sayı: 10, Temmuz 2017

TÜRKİYE'DE HAYAT TARZINA YAPILAN MÜDAHALELERİN KÖTÜMSERLİK YARATMA ETKİLERİ VE TELAFİ EDİCİ FAKTÖRLER

Prof. Dr. Erdal Türkkan

📍 Turgut Reis Caddesi, No: 15/4 Mebusevleri Çankaya - Ankara

☎ 0312 213 24 00

✉ info@ozgurlukarastirmalari.com

f ozgurlukarastirmalari

🐦 ozgurlukar